

Hak ve Adl Üzere Sınır Kesmekten Haklı Gerekçelere: Balkanlar'da İlk Osmanlı-Venedik Sınırının Teşekkülü ve Tartışmalı Alanlar (1479-1591)
From Right and Justice to Rightful Reasons: Organization of the First Ottoman-Venetian Boundary in the Balkans and Controversial Areas (1479-1591)

Güner DOĞAN*

Öz

Osmanlı Devleti kurulduğu andan itibaren sınırlarını hem batıda hem de doğuda sürekli olarak genişletmesini bilmıştır. Fetihlerle değişen sınırlar aynı zamanda her fetih sonrası yeniden tespit edilmeyi gerektirmiştir. Bu tespit işi ilk zamanlarda 15. yüzyıl gibi erken dönemlerde yani Osmanlı Devletinin daha güçlü olduğu zaman dilimi içinde sıklıkla tek taraflı ya da kısa müzakereler ile yapılırken daha sonra özellikle 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı gücünün nispeten azalmasından ötürü daha ayrıntılı ve uzun müzakereler neticesinde belirlenmeye başlanmıştır. Sınır belirleme işleri hem ilk dönemlerde hem de daha sonraki dönemlerde bir takım sorunların çözülmeden kalmasını gerektirmiştir. Bu tarz sorunlar tartışma konusu olan mekânın kime ait olacağı sorusu etrafında sürerken çoğu zaman taraflar arasında çatışmanın da temel sebeplerinden olacaktır. Bu tartışmalı alanlardan birisi de Dalmaçya'da Osmanlı-Venedik sınırında yer alan Verpogle/Vrpolje Kalesi ve çevresidir. İlk sınır çizimlerinden itibaren muğlak/gri alan olarak kalan bu yer bir süre sonra Uskokların sığındıkları yer haline gelmiş ve bu durum Osmanlı tarafını oldukça zor duruma sokmuştur. Bundan dolayı Osmanlılar bölgenin kendilerine ait olduğunu iddia edip kısa süreli de olsa burayı ele geçirmişlerdir. Ancak 1573 yılından 1591 yılına kadar zamana yayılan ve sıklıkla kesintilerle devam eden uzun tartışmalarda sorun tam olarak çözülememiştir. Bu makale işte bu sorunlu konu hakkında Venedik tarafının kaleme aldığı ayrıntılı raporlar etrafında yazılmıştır ve bu sorun özelinde bir taraftan ilk Osmanlı-Venedik sınırlarının nasıl tespit edildiği anlatılırken diğer taraftan da sınırlarda iki devlet arasındaki ilişkilerin belli dönemine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Verpogle/Vrpolje, Bosna Paşası Ulama, Bosna Paşası Ferhad, Bosna Paşası Halil, Alessandro Malipiero.

Abstract

The Ottoman Empire knew how to expand its boundaries continuously to the East and the West, since the day of its foundation. The boundaries that changed with conquests also required re-setting after every conquest. The boundaries were often set unilaterally or through brief negotiations in the earlier periods of the Ottoman Empire, around the 15th century, in other words within the period of time when the Ottoman Empire was stronger, whereas afterwards, they started being formed upon detailed and long negotiations, since the power of the Ottoman Empire relatively fell as of the second half of the 17th century in particular. The procedures for setting boundaries

* Dr. Öğretim Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-posta:gunerdogan@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6746-2128

necessitated that a number of problems remained unsolved both in the early periods and in the subsequent periods. While such problems revolved around the question of who would possess the location, which was the question at debate, they would also become, most of the time, one of the main reasons behind the conflicts among parties. One of those controversial areas were the Verpoglie/Vrpolje Castle and its surrounding area, located at the Ottoman-Venetian border in Dalmatia. Remaining as an ambiguous/grey area since the initial drawings of boundaries, that spot became a shelter for Uskoks after a while, which put the Ottoman side in a difficult position. The Ottomans, therefore, claimed that the area belonged to them and seized it even for a short period of time. However, the problem could not be fully resolved in the long discussions that spanned time from 1573 to 1591 and continued with frequent interruptions. This article addresses the detailed reports written by the Venetian side on the issue and, as specifically regarding this problem, tells about how the initial Ottoman-Venetian boundaries were formed, on the one hand, and tries to enlighten a certain period of the relationships between the two states, on the other hand.

Keywords: Verpoglie/ Vrpolje, Ulama Pasha (Bosnia), Ferhad Pasha (Bosnia), Halil Pasha (Bosnia), Alessandro Malipiero

Giriş

Südde-i Saâdetimde olan Venedik Balyosu getirdilüb husûs-ı mezbûr suâl olundukda zikr olunan Verpolie Kal'ası memâlik-i mahrûse sınırında olmayub Venedik'e tâbi' Sin nâhiyesinin sınırında olub ellerinde sınırnâmeleri olub min ba'd ol sınırnâme mücebince amel oluna deyü ahkâm-ı şerife dahi verilüb bi'l fiil ellerinde olub senin tarafından bir mu'teber kimesne ta'yin olunub..." (Paris, BnF, *Turc*, 83).

20 Mart 1591 tarihinde Bosna Beylerbeyi Hasan'a gönderilen hükümde yukarıdaki bilgileri veren Osmanlı Sultanı daha evvel savaş sonrası Venediklilere verilen ve bir maddesinde tafsilatlı şekilde yapılması için hükümlerin yazılı olduğu Ahidnâmede Osmanlı-Venedik sınırı hakkında zaman içinde oluşan bir sorundan bahsetmekteydi. Bu sorun her ne kadar bir kale etrafında oluşsa da ve bu sebepten yaşanan türlü hadiselerden ötürü "zulm ve taaddiden reâyânın göçüp gi[tmesine]" yol açsa da olayın meydana geldiği yıl her bakımdan büyük hadiselerin yaşanacağı döneme denk gelecekti.

1588 yılında Bosna Beylerbeyi Ferhad'ın uzun bir hazırlık neticesinde Osmanlı topraklarına katmayı planladığı Verpoglie Kalesi yakın zamanlardan itibaren Uskokların toplandığı ve türlü sıkıntıların kaynağı olarak görülen bir mekândı. Verpoglie, Venedik bölge yöneticilerinin çoğu zaman ikâmet ettiği ve Sebenico/Şibenik/Şebenik'e uzaklığı yaklaşık olarak 3 km olan önemli noktaydı. Bu öneminden ötürü geçmiş dönemlerde gerek 1503 yılında gerekse de 1521 yılında türlü tartışmalara konu olan Verpoglie Kalesi ve çevresi tekrar 1588 yılında bir kere daha taraflar arasında tartışmaların merkezinde yer alacaktı. Yeni sorunların ortaya çıktığı yıla kadar Venedik Egemenliğinde kalan kale ve çevresi Osmanlılar tarafından alınmak istenmiş, kısa süreli ele geçirme dönemi yaşanmış ve bu noktada türlü gerekçeler gösterilerek en azından "kâğıt üzerinde" de olsa kalenin ve bölgenin Osmanlı tarafına ait olduğu noktasında gerekçeler sunulmaya başlanmıştı. Ancak Venedik Balyosunun Padişahın huzuruna gelerek bunun böyle olmadığına dair yukarıdaki sözleri yeniden iki ülke arasında sınırların tam olarak nereden geçtiği sorusunu gündeme getirecekti.

Kurulduğu günden itibaren yaptığı akınlarla Balkanlarda sınırlarını sürekli olarak genişletmesini bilen Osmanlılar için Venedikliler ve Avusturyalılar zaman içinde iki sınır komşusu haline gelmişlerdir. İki komşu ile Osmanlılar arasında ise sürekli olarak mücadele yaşanmıştır. Daha sonraki dönemlerde de daha net görüleceği üzere Osmanlı tarafı için Dalmaçya özelinde Venediklilere karşı geliştirilen politikanın temelinde onları tamamen bölgeden atmak yatarken diğer taraftan Avusturyalılara karşı izlenen politikada en önemlisi Viyana'yı ele geçirmek olmuştur. Her iki amacına ulaşmak adına seferlerini tertip eden Osmanlı ordusu ancak bunlara birçok sebepten ötürü ulaşamamıştır. Bundan dolayı Osmanlılar sınırdaş/hemhudut oldukları devletlerle gerçekleştirdikleri her savaşın akabinde türlü sınır müzakereleri gerçekleştirmiştir. Venedik sınırı açısından bakıldığında kısa süreli ve çoğu zaman güçlü olan taraf Osmanlıların inisiyatifiyle belirlenen sınırların katı bir çizgiden ibaret olduğunu ve tartışmasız her konunun müzakerelerin neticesinde kabul edildiğini de düşünmek yanıltıcı olur. En azından Osmanlı sınırlarını düşündüğümüzde ve 14-16. yüzyılları göz önüne aldığımızda sınır doğası gereği

değişken/akışkan bir çizgi/hat olduğundan sorunların zaman içinde çıkmaması kaçınılmazdır. Bu tartışmalar her ne kadar yine antlaşmalar sonrası yapılan kısa müzakereler ile çözülsün de makalenin konusu olan bazı mevzuların uzun zaman çözümsüz kaldığına da şahitlik edebiliriz. Sorunlu alanlar noktasında Osmanlı Arşivlerinin ketum kaldığı yerlerde Venedik Arşivleri oldukça net ve açık bilgileri bize sunarken ele aldığımız mevzunun anlaşılması adına da oldukça faydalı bilgiler vermektedir.

İlk Osmanlı-Venedik Sınırının Teşekkülü

Osmanlılar ile Venedikliler arasında türlü zamanlarda ve özellikle savaşlardan/kuşatmalardan sonra meydana gelen sınır müzakerelerinin ilklerinden biri, her ne kadar tek taraflı şekilde olsa da¹, 1543 yılında Bosna'da Ulama Bey'in gözetimi altında gerçekleşmiştir. Ulama Bey'e gönderilen hükümde şu şekilde hareket edilmesi buyrulmuştur: "hüküm-i şerif vusul buldukda te'hir ve nizâ etmeyüb müşârünileyh ile nizâ olunan yerlerin ve kal'a ve kastellerin üzerine varub vilâyet-i mezbûrenin âyan ve asl-ı vukufundan ve mu'temed-i âliye olan ba-garaz Müslümanlardan cem eyleyüb bu hususları evkat ve cümle hak üzere ta'yin ve tatbik eyleyüb göresiz (ASVe, *Confini*, 243). Bu şekilde bir hassasiyet ve özellikle *hak üzere teftiş ve tefhim* edilmesi noktasında hareket edilmesine yönelik istekler neticesinde ilgili sınır hattının her ülke arasında vakit kaybetmeden yapılması planlanmıştı. Aslına bakılırsa Ulama Bey'in gerçekleştirmeyi planladığı sınır, daha evvel Fatih Sultan Mehmed zamanında gerçekleşen 25 Ocak 1478 tarihindeki barışın akabinde oluşan sınırın az çok revize edilmiş haliydi. İlgili tarihte Venedik Cumhuriyeti ile yapılan barış neticesinde taraflar arasında sınırın tespit edilmesi için Osmanlı tarafından *Halil Bey* adında bir kişi görevlendirilmiş ve Venedik tarafından ise bu işe *Zuan Zernoevich* eşlik etmiştir. Sınırlarda yaşayan birçok kişinin görgü tanıklıkları göz önüne alınmış ve nihayetinde sınırın nereden geçeceği fazla uzun olmayan müzakereler neticesinde tespit edilmiştir. Daha sonra aynı yıl içerisinde Venedik tarafına Sultan II. Bayezid tarafından verilen Ahidnâme ile ilgili sınır işi onaylanmıştır².

Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlere denk gelen bu ilk sınır belirleme işleri çoğu zaman tek taraflı olarak gerçekleşiyordu. Her ne kadar ilgili işler kısa süreli müzakereler ve bölgede yaşayan güvenilir kişilerden bilgiler almak suretiyle hayat bulsa da her iki tarihte gerçekleşen eylem güçlü olanın sözünü geçirmesi olarak hayata geçmişti. Osmanlı tarafının fetihlerle gelişen gücü Balkanlarda ve özellikle Adriyatik'te Dalmaçya noktasında gün geçtikçe artarken her iki tarafın sınırlarının tespit edilmesi

¹ Burada kullandığımız "tek taraflılık" ifadesi güçlü olanın (Osmanlı) daha baskın olduğu ve var olan süreci yönlendirdiği anlamındadır. Dolayısıyla makalede kullanılan tek taraflılık ifadesinin bu şekilde anlaşılması yerinde olacaktır. Bu noktada sınır tespitlerinin, belgelere yansıyan şekliyle, her zaman için karşılıklı heyetlerle belirlendiğini de düşünmemek gerekir.

² Bkz. (ASVe, *Confini*, Busta: 259. Lettere B ve Pedani, 2002: 40. 1479 tarihinde Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında gerçekleşen antlaşma neticesinde sınırların kaleler özelinde tayin edildiğini görmekteyiz. Daha sonra Venedik Balyos'u Benedetto Trevisan İstanbul'a gelerek sınırlar hakkında taraflar arasında bir antlaşma gerçekleştirilmişti. 23 Eylül 1479 tarihinde imzalanan antlaşma metninin tamamı için bkz. *Libri Commemorali*, n.141. Bu belge daha sonra Alessio Bombaci tarafından neşredilmiştir. Bkz. (Bombaci, 1954: 298-319). Anlaşılan o ki ilgili tarihte gerçekleşen antlaşma net olmadığı için bir sonraki Balyos Nicolò Cocco ile yeni bir tartışma gerçekleştirilmiş ve nihai metin 3 Mayıs 1481 tarihinde imzalanmıştır. Bkz. (Theunissen, 1991: 134). Antlaşma metninin tam nüshası için bkz. *Libri Commemorali*, n.150. Balkanlarda, özellikle Dalmaçya bölgesinde, sınırlar belirlenirken bir başka sınır tartışması ise Mora Adasında yaşanmıştır. Adadaki sınır müzakerelerine Venedik tarafından Mora Provveditorü Bartolomeo Minio görevlendirilmiştir. Buradaki tartışmalar nispeten daha uzun sürmüş ve nihayetinde karara bağlanmıştır. Bartolomeo Minio'nun çizimlere konu olan ve yaşanan süreci ayrıntılı olarak anlattığı mektupları bugün Venedik Correr Müzesi Kütüphanesinde dir. Bkz. Codici Cicogna Ms. 2653, "Dispacci al Senato e ad Altri di Sier Bartolomeo Minio". Bu eserin ve onun etrafında ilgili tarihler arasında sınır tartışmalarının incelendiği çalışma için bkz. (Wright, 2003: 1-10). Erken Dönem sınır antlaşmalarının çoğu Grekçe olan kopyaları bugün Venedik Devlet Arşivi *Liber Graecus* adı verilen el yazma kümesi içerisinde dir. Belgelerin özet kataloğu için bkz. (Calia, 2012: 17-55; Doğan, 2015:279-317).

en mühim mesele olarak ele alınmaktaydı. Bu noktada 1482 yılında nispeten kesinleşen³, savaşlar söz konusu olduğunda çoğu zaman değişkenlik gösteren, sıklıkla da türlü sıkıntılara yol açan sınırlar evvela 1503 yılındaki Ahidnâmede⁴ yer almış ve sonrasında 1540 yılında savaşın akabinde yeniden gündeme gelmişti⁵. Aynı yıl içerisinde Venedikliler kendi sınırları dâhilinde *ehli İslâm imâret eylemiş deyü* Osmanlı Devletinin yetkili kişilerine farklı zamanlarda şikâyetlerde bulunmuşlardır ve Osmanlı tarafı ise İstanbul'da Balyos özelinde gelen bu tarz şikâyetleri başta inkâr etme yoluna gitmiş ancak daha sonra Ulama Bey'i mevcut şikâyetlerin araştırılması için ve her iki ülke arasında sınırların yeniden tayin ve tespit edilmesi noktasında görevlendirmiştir.⁶ Bu noktada Ulama Bey'e cevaplaması gerekli sorular etrafında verilen görev şu şekildeydi:

“...bağ ve bağçeleri adavet zamanından bu eyyâma gelinceye değin kim kemâl-i tasarruf etmiştir ve bi'l-fasl makûle tâ'ifenin elindedir Müslümanlar mı tasarruf zabt etmiştir ve bir mikdar eyyâm Müslümanlar ellerinde olup dahi sonra Venediklüye düşmüş yerler var mıdır ne gibi yerlerdir hâli midir ve bi'l-fasl kimin elindedir yohsa ehl-i İslâm tasarrufunda olmayub Venediklinin elinde iken mücerred mukaddemâ vilâyet tahrir olundukda mukata'a mı vaz' olunmuşdur ve sâbika ehl-i İslâm ticaret eylemişdü deyü da'vâ ve taleb mi olunur veyahud 'ilâm olduğu gibi kadim Venediklünün yerleri olup dahi vech-i meşrûh üzere emr-i şerifime mugâyir ehl-i arz kelimesiyle sınır ihdâs olunub...?”

Kısaca söyleyecek olursak bir anlamda Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında yaşanan ilk sınır belirleme işleri var olan şikâyetlerin doğruluğunun araştırılması için bölgeye gönderilen bir Osmanlı yetkilisinin kısa zamanda gerçekleştirdiği ancak çok da net olmayan, muğlak/ihtilâflı/gri alanların yer aldığı tespitler etrafında şekillenmişti.

Ulama Bey, çok kısa zaman dilimi içinde yaptığı incelemeleri neticesinde iki ülke arasında sorun teşkil eden ve şikâyete konu olan mevzular etrafında tespitte bulunmuş ve şu şekilde bilgi vererek soruna konu olan yerlerin listesini de kaleme aldığı metne eklemiştir: “Livâ-i Klis'de sınıra tâ'yin olunmak fermân olundukda sâbika Bosna Sancağı beyi olan merhûm Ulama Bey emr-i şerifiyle Klis Sancağıyla vilâyet-i Venedik'e tâbi İspilit ve Trogir (Trau), ve Seng (Sebenico) nâm kal'alar mabeyn'de tâ'yin olduğu sınırdan tecâvüz eyleyen kurâ ve mezrâlar bunlardır ki...⁸”. Bu tarz tek taraflı şikâyetler

³ 1482 yılında Venedik tarafına verilen Ahidnâme'de yer alan maddeler arasında sınır konusunun çerçevesi daha evvelki dönemlere atıf yapılarak kaleler özelinde şu şekilde çizilmişti: “...mezkûr Venedik beğleriyle şöyle müsâlaha ve mu'ahede olundu ki merhum maffürün-leh babam tâbe-mazca'ahû Benedito Serujan adlu elçiye virdiği sınırnâmesinde mestûr olan Vasika kal'ası ve Polisa adlı yerler sınırlarıyla ve nahiyeleriyle kadimden kendülerin tasarruflarındadır girü tasarruflarında ola dediği sebebden ben dâhi mukarrer tutdum ki ber karâr-ı sâbık yine tasarruflarında ola ve mezkûr yerlerden kimesne nesne taleb eylemeye fi'l cümle mezkûrlarıyla şöyle müsâlaha ve mu'ahede olundu ki kadimden şimdiye değin kendi tasarruflarında ma'mûl olunagelen sınırları babam Hüdâvendigâr nevarallahu merkadehu missier Nicolo Cocco nâm elçiye verdiği sınırnâme mucebince ber-karâr-ı sâbık mukarrer ola kimesne andan tecâvüz itmeye...” Bkz. (Gökbilgin, 1973: 477-479; Aksın, 2017: 82-83 ve Emecen, 2009: 203).

⁴ 1503 tarihli Ahidnâmeye göre Kotor sınırının saptanması için Osmanlı Sultanı iki tarafın görevlendireceği kişilerin bölgede çalışmasını öngörmekteydi. Konu hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. (Şakiroğlu, 1983: 1559-1569 ve Kaçan, 1995: 45-48).

⁵ 1540 yılındaki Ahidnâmede yer alan sınır maddesi kaleler özelinde şu şekilde idi: “...mezkûr Venedik Doju olan Petro Lando'yla vesâ'ir beyleri ve âdemleri ile ve anlara müte'allik olan yerlerin ve vilâyetlerin halkı ile bu ahd'i şerifim sâdir olmazdan evvel cânibeynde adâvet olduğu zamânde onlar canibinden şemşir-i zafer te'sirim ile alınan Bosna sancağı evcinde kal'a-yı Urana ve kal'a-yı Nadin ve bu kal'alara tâbi olan köylerin cümle hudûdları ve sınırları...hassa-ı hümâyunumun tasarrufundadır”. Bkz. (Lehmann, 1936: 22-23; Bonelli, 1940: 336; Kaçan, 1995: 63-64).

⁶ Bkz. ASVe, *Confîni*, Busta:243, (21 Maggio 1542)

⁷ Bkz. ASVe, *Confîni*, Busta:243, (21 Maggio 1542)

⁸ İlgili sınır işi 3 kale özelinde gerçekleşmiştir. Sınırın nerelerden geçtiğine dair şu başlıklı belgeye bakılabilir: “Sâbika Bosna Sancağında olan merhum Ulama bey kulları emr-i pâdişâhi muktezâsinca livâ-i Klis ile Venedik

ekseninde gelişen tespitler her iki tarafın da sınır denen nispeten o muğlak çizginin nereden geçtiğini doğrular tarzda işlev görmekteydi ve en önemlisi Ahidnâmelerde muğlak olarak bırakılan bazı noktaların daha sahih olarak ele alınmasını sağlamaktaydı.

Sınır tespitlerinde şüphesiz bölge kalelerinin ve palankalarının önemli bir rolü vardır. Her iki tarafta sınır noktalarında inşa ettikleri kaleler etrafında kendi *yaşam alanlarını* oluşturuyor, sınırı ve öteki/düşmanı bu yapı birimleri üzerinden tarif ediyordu. Son olarak Ulama Bey'in tespiti etrafında gerçekleşen ve yine kaleler özelinden şekillenen sınır hattı ile en azından yeni bir savaşa ya da kuşatmaya kadar taraflar arasında sınırlar belirlenmiş oldu. Dönemin padişahının bu işin sonunda Bosna'ya yazdığı hükümde ifade ettiği gibi huzur ve sükûnet sağlanmalı ve her iki tarafın sınırları dahilinde yaşayanlara hâlel getirilmemeli idi: "...Venediklünün barışıklığı zamanına gelinceye değin tasarruf edegeldikleri yerlerine ve karyelerine ve mezralarına bir ferdi dahi taarruz ettirmeyüb...hâricden kimesne dahl ve taarruz ettir[ilmemelidir]."⁹

1478 yılından 1543 yılına kadar yukarıda muhtasar olarak işaret ettiğimiz bu üç sınır belirleme işi daha sonra yine savaşların akabinde gerçekleşecek 3 sınır belirleme işinden oldukça farklı idi. 1671¹⁰, 1699-1701¹¹ ve 1718-1721¹² yıllarında Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında vuku bulan savaşların akabinde iki ülke arasındaki sınır hattının tesis edilmesi işi en başta uzun müzakereler etrafında gerçekleşmişti. Bunun yanı sıra tarafların atadığı yetkililer en ince ayrıntısına kadar var olan işi tartışmışlar ve önceki dönemlerde olduğu gibi nispeten muğlak/gri alanlar bırakmamaya özen göstermişlerdi. Dolayısıyla bu ilk sınırların tespitinde, bir kere daha tekrar edecek olursak, tek taraflı gelişen ve zaman zaman baskısının olmadığı bir sürece şahit oluyoruz. Bundan dolayı var olan sorunlar tam olarak çözülemiyor, bazı sıkıntılı noktalar hakkında verilecek olan kararlar sonraya bırakılıyor ve buralar sürekli olarak bir takım şikâyetlere konu oluyordu. Bu şikâyetlerden konumuz adına daha ilk sınır çizimlerinden itibaren gündemde olan yer ise Şebenik yakınlarındaki Verpoglie Kalesi olacaktır.

İnebahtı Muharebesi Sonrası Osmanlı-Venedik Sınırı ya da *Hak ve Adl Üzere Sınır Kesmek*

Bir Ahidnâmeye bağlı olarak yapılan ve iki taraf murahhaslarının bir araya gelmesi ve çizilecek hat boyunca dolaşarak eski sınırların bahis konusu olduğu yerlerde bölgeyi iyi tanıyanların bilgilerinden de faydalanmak suretiyle gerçekleşen hudud tespiti işi (Kütükoğlu, 1998, s. 303) daha evvel olduğu gibi 1573 yılında da bu şekilde gerçekleşmişti. 1571 yılı itibariyle Venedik'in de dâhil olduğu birleşik donanmaya karşı Osmanlıların yenilgisi ile sonuçlanan İnebahtı Muharebesi her bakımdan iki ülke ilişkileri adına kırılma ânı olarak düşünülmektedir. Her ne kadar mağlup donanmasını çok kısa bir zaman içinde yerine koymasını bilse de Osmanlıların artık yenilebileceği imajı İtalya dâhil birçok yerde yayılmıştı. Elbette savaşın deniz tarafının yanında bir de kara boyutu vardır ki, orada da Osmanlı ordusu zaferle sonuçlanacak neticeye ulaşamamıştır.

İnebahtı mağlubiyeti sonrası sulh dönemine giren Osmanlılar akabinde Venediklilere 1573 yılında yeni bir ahidnâmeyi bahşetmişlerdir. Buna göre her iki ülkenin sınırlarının şu şekilde olması kararlaştırılmış ancak bunlar oldukça muğlak ifadelerle kâğıda dökülmüştür: "İki cânibin ellerinde olan hisârların kadimi sınırları ve karyeleri vire bozulmadın ne veçhile zabt oluna gelmiş ise min ba'd girü ol vechile zabt oluna" (Şakiroğlu, 1986, s. 527-553; Kaçan, 1995, s. 79). Oldukça yüzeysel olan bu madde

cânibinde va'z ve ta'yin eylediği sınır budur ki zikr olunur...". Belgenin devamında ise 1573 tarihli sınır işi anlatılmaktadır ve şu başlığı taşır: "Şebenik ile Trogir/Trau ve İspilit hududnâme sınırlarıdır. Bkz. ASVe, *Confini*, Busta:243, (sene 981/1573)

⁹ ASVe, *Confini*, Busta: 243, (21 Maggio 1542). Ayrıca yazılan fermanın kopya nüshası için bkz. I Libri Commemoriali, c.VI, (1903), n.143. Taraflar arasında gerçekleşen anlaşma metninin tamamı için bkz. ASVe, *Confini*, Busta: 259, (26 Giugno, Nella guerra con Solimano, che termino' l'anno 1540 e nella confinazione stipulato 1543), Lettere C.C.

¹⁰ Bkz. (Doğan, 2019a: 1-19)

¹¹ Bkz. (Abou-El Haj, 1969: 467-475 ve Doğan, 2017: 141-217)

¹² Bkz. (Doğan, 2017: 273-295 ve Doğan, 2019b: 40-64)

geçmiş dönemde gerçekleşen sınır işinin aynen devam etmesini öngörüyordu. Ancak çok tafsilatlı olmayan bu cümleler savaş zamanı bölgede bozulan sınırların yeniden tesis edilmesi sorununu ise ortadan kaldırmıyordu. Bu noktada Bosna Paşasına gönderilen hükümlerle sürecin nihayete ermesi ve “hak üzere sınır tayin olunma[nın]” önemine bir kere daha vurgu yapılıyordu: “Venedik beyinin elinde kalan hisarların kadimi sınırları ve köyleri dostluk zamanının sınırlarına ne mahalden ne mahale kat’ olursa üzerine varub kadimi sınırları bulub dahi onun üzerine sınır tayin edüb yer yer alâmetler vaz eylesesin...” (ASVe, *Confini*, 243, sene 1576)¹³. Buna istinaden Bosna Sancakbeyi Ferhad Paşa ilgili işi görmüş ve bunun yanı sıra bölge özelinde bir de ayrıntılı tahrir gerçekleştirmiştir¹⁴ (Korić, 2012, s. 142; Panciera, 2013, s. 9). Herhangi bir Venedik temsilcisi olmadan tek taraflı gerçekleşen bu sınır işi bir bakıma güçlü olanın gerçekte sınırı inşa ettiğine örnektir (Mayhew, 2008: 27).

1573 yılında Bosna Sancakbeyi Ferhad Paşanın¹⁵ *gördüğü* ve özellikle Osmanlıların *hak üzere görüldüğünü* söyledikleri¹⁶ bu işte birtakım sıkıntılar zaman içinde ortaya çıkmaya başlamıştı. Yaklaşık üç yıl sonra Venedik Balyosunun itirazı Ferhad Paşanın *gördüğü* işin *hak üzere görülmediği* üzerineydi. Daha ilk sınır çizimlerinden itibaren belgelere yansıyan şekliyle *hak ve adl* üzere hareket etmeyi önemseyen Osmanlı yöneticileri için bu tarz bir şikayet göz ardı edilmemiş ve Balyos’un şu cümlelerine istinaden şöyle karar alınmıştır: “Venedik elçisi arz-ı hâl sunub zikr olunan sınır hususu...hak üzere görülmemiştir deyü tekrar görüleb fasl olunmasını ricâ eyledikde bu def’a Venediklünün vekilleriyle bir yere cem’ olunub hak üzere sınır tayin eylesesün deyü Bosna ve Klis beylerine ve Saray ve İşkodra kadılarına emr-i şerif gönderilmiştir.” (ASVe, *Confini*, 243, sene 1576).¹⁷ Sonuç olarak işin şu şekilde yapılması istenmiştir: “emr-i şerif mücebince Bosna ve Klis beyleriyle Venediklünün vekili Müşârünileyhimâ beyler ile külli nizâ ettikten sonra emr-i şerif mücebince amel olun[a]” (ASVe, *Confini*, 243, sene 1576).¹⁸

1576 yılı itibariyle Venedik tarafının isteği ile Osmanlıların Bosna Sancakbeyi Ferhad ve yanında Klis Sancakbeyi Mustafa Bey ve Cafer Çavuş ile birlikte Venedik’ten muhatapı Francesco Soranzo ilgili işi görmüş, sınır belirleme işi yetmiş ayrı noktada gerçekleşmiş ve fazla uzun olmayan müzakereler ile bir kere daha neticelenmiştir.¹⁹ Ancak istenilen, arzu edilen ve hükümlerle işin yapılması için yapılan faaliyetler her ne kadar taraflar arasında nispeten kısa tartışmalar ile neticelense de bazı sorunların çözümü sonraki dönemlere bırakılmıştır. Bu noktada 1588-1591 yılları arasında *Verpogle* adı verilen bir kale

¹³ 1576 yılında yazılan belgenin başlığı şu şekildedir: “Saray ve İşkodrin kadıları Venediklü ile olan sınır husûsuna müteallik hâliyâ verdikleri hüccet suretidir”. ASVe, *Confini*, Busta:243 içerisinde 1576 tarihinde gerçekleşen sınır işi hakkında çok sayıda belge mevcuttur ancak bunların tamamına yakınında tarih yoktur. Karışıklığa sebebiyet vermemek adına belgelerde yer alan bir takım cümleleri tırnak içinde vermeyi uygun gördük.

¹⁴ “sâbıka Klis Beyi olub hâlen mir’i livâ-i Bosna fahrü’l ümerâ-kiram Ferhad Bey Asâkir-i İslâm ile livâ-ı mezbur hudûdu Bosna...” bkz. BOA, *TT*, 526

¹⁵ Bosna toprakları üzerinde, Rumeli Beylerbeyliğine tâbi olarak 1463 yılında kurulmuş olan Bosna Sancağı, Osmanlı Devleti’nin batıya doğru genişleme faaliyetlerinde uç bölgesi niteliğinde idi. Bosna daha sonra 1580 yılında Beylerbeylik/Eyalet statüsünü kazanmıştır. Ferhad Paşa ilk Osmanlı Beylerbeyidir. Bkz. (Djurđjev, 1992: 297-298; Oruç, 2005: 250 ve 253; Emecen, Bosna Eyaleti, 1992: 296)

¹⁶ “Alınan hisarların ve köylerin sınırları ne mahalden ise feth olunduğu üzere her birine hak üzere sınır tayin eylesesün deyü mukaddemâ Ferhad Bey kullarına ve Saray ve Klis kadılarına emr-i şerif gönderildikde sınır kesüb hüccetini göndermişlerdir”. Bkz. ASVe, *Confini*, 243, sene 982/1573

¹⁷ Belgenin başlığı şu şekildedir: “Saray ve İşkodrin kadıları Venediklü ile zabtında olan sınır husûsuna müteallik hâliyâ verdikleri hüccet suretidir”. Bkz. ASVe, *Confini*, 243, sene 1576. Ayrıca bu hüccetin diğer sureti de 4 Ağustos 1576 tarihini taşımaktadır. Bkz. ASVe, *Confini*, 243, 4 Agosto 1576 ; “[Venediklilerin]...sınırları ne mahalden ise hak üzere sınır kat’ oluna deyü senki Bosna beyisin...” ve ASVe, *DT*, n.847-848

¹⁸ Diğer belgede de benzer bir ifadeyle şu istenmiştir: “...tarafeynden alınan hisarların sınırları ve karyeleri adâvetten mukaddem sınırları ne mahalden ise gerü sınırları ile feth olunduğu üzere zabt olunub her birinin sınırı kadimden ne mahalden ise hak üzere sınır kat’ oluna. Bkz. ASVe, *Confini*, 243, sene 1576

¹⁹ Bkz. ASVe, *Confini*, 243, sene 1576 “...bu cânibe düşen kal’a ve kastellerin ve yolların ve Venedik beylerinin elinde kalan hisar ve kastellerin ve yolların kadimi sınırları...” tayin ve tespit edilmiş ve ilgili yerlere yer yer alâmetler konulması istenmişti. Bkz. ASVe, *Documenti Turchi*, n.849 ve 850. Osmanlı-Venedik Sınırlarının ilk müzakeresi hakkında bkz. (Panciera, 2013: 9-38 ve Korić, 2012: 133-144)

etrafında gelişen sınır tartışmaları ya da Osmanlı Devleti'nin burasını bir takım sorunların merkezi olarak görmesi yeni bir tartışmanın başlamasına yol açacak ve bu durum uzun bir sürece yayılacaktı.

“Son” Osmanlı-Venedik Sınırı: *Verpoglie Kalesi Sorunu* veya Osmanlılar Adına Haklı Gerekçeler

Osmanlı-Venedik sınırının ilk dönemlerine ait tablo yukarıda anlatıldığı şekilde iken belli başlı sorunların sonraki dönemlere kaldığını da söylemeliyiz. Burada en önemli sorun sınır bölgelerinde kalan muğlak yerler ile ilgili sıkıntılardır. Özellikle yıkık bazı kalelerin etrafında gelişen tartışmalar buralara zaman içinde yerleşen bir takım kişilerin huzursuzluk vermesi ile daha da artmaktadır. 1576'dan sonra Osmanlılar ile Venedikliler arasında bahsettiğimiz bu muğlak/gri alanlardan belki de en fazla üzerinde durulan mekân Şebenik'e yaklaşık 3 km uzaklıkta olan ve 1588 yılında kısa süreli de olsa Osmanlılar tarafından elde tutulan Verpoglie Kalesi ve çevresidir. Evvelki savaş dönemlerinde yıkılan kalenin etrafında zaman içinde dönemin en sıkıntılı gruplarından olan Uskoklar yerleşmeye başlamışlar ve bu durum Osmanlı tarafı için bölgenin ele geçirilmesi adına bir haklı gerekçe haline gelmeye başlamıştır. 1581 yılında Avusturya sınırında da tıpkı Venedik tarafında olduğu gibi birtakım tartışmalara girerek sınırlarını daha net bir hale getiren Osmanlılar (Rainer, 1964, s. 286-298) için artık yeni sınır sorunu Verpoglie meselesine odaklanmanın vakti gelmiştir.

Osmanlı-Venedik sınır hattında Verpoglie Kalesi için temel mesele zaman içinde yıkılmış olan ve kullanılmaz durumdaki bu kale ve etrafına yerleşen Uskoklar ile başlayacaktır. 1537 yılında evvela Klis kalesinde epey zararlı faaliyetleri görülen Uskoklara Venedik tarafı herhangi bir müdahalede bulunmamış ve neticede Avusturya'nın da desteğini alan Uskoklar yine Osmanlı-Venedik arasında önemli bir sınır kalesi olan Sin'e çekilerek verdikleri zararları daha da arttırmışlardır. Bu zararlar zaman içinde artık sadece Osmanlı tarafına olmamış Venedikliler ve özellikle ticaretle uğraşanlar ciddi sıkıntılar çekmeye başlamışlardır (Şakiroğlu, 2009: 135-136). Tekrar hatırlatmak gerekir ki, sınır dediğimiz her iki ülkeyi ayıran hat/çizgi bazı gruplar için oldukça muğlaktır. Bir ifadeyle, haritalar sınır alanlarını düzenli bölgelere bölüp Venedik Dalmaçya'sını Osmanlı tarafından, Osmanlı tarafını da Avusturya tarafından ayırmıştır. Bu çizgilerin temsil ettiği sınırlar zaman içinde dalgalanmış, her barıştan sonra dikkatlice ölçülmüş ve antlaşmalarla onaylanmıştır. Ancak ne insanlar, ne iktisadi şebekeler, ne de toplumsal gerginlikler ve çatışmalar Osmanlı Devleti'ni Venedik Cumhuriyetinden ve Avusturya'dan ayıran sınırlarla kısıtlı kalmamıştır (Bracewell, 2009: 47). Bu noktada Uskoklar en iyi örneklerden olsa gerek. Özellikle Venedik ve Avusturya sınır boylarında yoğunluk gösteren Uskokların etkinliği gün geçtikçe artıyordu. “Bosna sancağının kuzey batısından ve Adriyatik kıyılarından gelen Uskok saldırıları karşısında Avusturya ve Venediklilerin ilgisiz kalmaları üzerine Osmanlı hudut beyleri gerekli tedbirleri almakta gecikmedi. Bu amaçla Klis sancakbeyinin Obraca-i Atik ve Cedid kalelerinin yakınında yer alan ve Osmanlı sınırında bulunan Posiderya kastelinin denizle birleştiği boğaza bir kale yapılmasına ihtiyaç duymuştu. Çünkü Sin ve diğer harbi Frenk kalelerinden gelen Uskoklar buralara taarruzda bulunmakta idiler. Nitekim 1576'da Uskokların saldırıları sonucu ortaya çıkan savaşta Klis sancakbeyinin gayretleri ile Uskoklar geri püskürtülmüştü” (Bostan, 2009: 102). 1576'dan 1591 yılına kadar türlü sıkıntılara konu olan Uskoklar yeri geldiğinde hem Venediklilerin hem de Avusturyalıların himayesinde iş görüyorlardı. Hatta Osmanlıların nazarında bunlar her iki ülke tarafından korunup destekleniyordu. Ne olursa olsun ortada hem reaya hem de yöneticiler adına ciddi bir sorun vardı ve bunun tamamen ortadan kaldırılması için sürekli mücadele edilmesi zaruruydu. Öyle de oldu. Uskokların Adriyatik özelinde konuşlandıkları ve Osmanlı tarafına türlü zararlar verdikleri yerler arasında bir yer ise oldukça sorunlu noktalardan birisi haline gelmişti. Bu sorunlu alan Şebenik'e oldukça yakın bir konumda olan Verpoglie Kalesiydi. Bir kıyı yerleşim yeri olan Sebenico civarında yer alan Verpoglie her bakımdan önemli bir alandır ve bir çalışmada ifade edildiği şekliyle bölgenin savunulması adına bir ön hat/duvar konumundadır (Glavaš ve Šprljan, 2016: 1). Osmanlılar adına buranın elde tutulması daha sonra yapılacak olan seferler için ve eğer ele geçirilebilirse ticaret açısından da oldukça önem arz etmektedir²⁰. Verpoglie, ilgili sebeplerden ötürü 1588

²⁰ Bölgede 1590 yılında Spalato'da bir ticaret limanının açıldığını belirtmeliyiz.

yılında Ferhad Paşa tarafından kuşatılmış ve bölgeye girilmişken (Alberi, 2008: 747) bu noktada Osmanlı yöneticilerinin iddiası hem kalenin kendilerine ait olduğu noktasındaydı hem de Uskokların burada yuvalanması sebebiyle bu kale ve etrafı Osmanlı tebaasının düştüğü türlü sıkıntıların kaynağıydı.

Ferhad Paşanın ifade ettiği iki gerekçe özelinde²¹ 1588 yılında harekete geçen Osmanlı ordusunun faaliyetlerini ve daha evvel yapılan sınır çizimlerinde çözülemeyen birtakım sorunların/muğlak alanların hikâyesini Venedikli diplomat Alessandro Malipiero'nun yazdıklarından net bir şekilde okuyabiliyoruz. Venedik Devlet Arşivi *Provveditori Sopraintendenti alla Camera dei Confini* evrakı içerisinde bulunan Malipiero'ya ait belgeler Osmanlı-Venedik sınırında yaşanan gelişmeleri ve Verpoglie Kalesi etrafında oluşan tartışmaları açıklar niteliktedir. 24 Nisan 1588'den 7 Nisan 1589'a kadar kaleme alınmış çok sayıda belgenin içinde sadece Venedikli diplomatların değil fakat aynı zamanda bölgede görevli Osmanlı paşalarının ve İstanbul'da vazifeli Venedik Balyoslarının mektuplarına da tesadüf edilmektedir. Bütün bu yazılan çizilenlerin ortak noktası son olarak 1576'da görüşülen ancak gri/muğlak alan olarak tabir ettiğimiz Verpoglie Kalesi ve etrafının kime ait olduğu sorusunun daha sahil cevaplanması ile alakalıdır²².

24 Nisan 1588 yılında Alessandro Malipiero'nun Venedik Senatosuna yazdığı ilk mektubun konusu Bosna Paşası Ferhad'ın sınırdaki geniş maiyetiyle gerçekleştirdiği hareketlenme ile alakalıdır²³. Bölgeden gelen bilgilere göre Ferhad paşa Padişah'tan gelen emre istinaden ve Uskokların uzun zamandır yaratmış olduğu sıkıntılardan ötürü savunma amaçlı iki kalenin yapılması için incelemelerde bulunacaktı. Ancak bu haklı gerekçeler her ne kadar Venedik tarafında da haklı yanıtlar bulsa da yine aynı zaman içinde bölgeden gelen bir başka rapor Osmanlı tarafının amacının bu bahanelerle Verpoglie'yi işgal etmek olduğunun bilgisini vermektedir²⁴. İlk mektupla birlikte gri/muğlak alan olarak nitelendirdiğimiz Verpoglie meselesi de böylelikle başlamış oldu. Malipiero'ya göre bu tarz bir girişimin ağır sonuçları olabilir ve Venedik'e ait olduğu "açık" olan Verpoglie bir süre sonra kaybedilebilirdi (ASVe, *Confini*, Busta:245, 25 Aprile 1588). Ayrıca, Osmanlı tarafının inşa etmeyi planladığı kalelere koyacağı askerler bölgede elbette uzun vadede Osmanlı Egemenliğinin genişlemesini de getirecektir²⁵. Venedik Senatosuna kaygılarını dile getiren Malipiero için Verpoglie, buldukları bütün bu bölgenin gözetilmesi ve savunulması için önemli bir noktadır (ASVe, *Confini*, Busta:245, 6 Maggio 1588). Bundan dolayı hazırlıklarını yakından takip ettikleri Osmanlılara karşı Malipiero'da hem asker hem de silah konusunda gerekli hazırlıklarına vakit kaybetmeden başlamıştır (ASVe, *Confini*, Busta:245, 10 Maggio 1588).

Bosna Paşası Ferhad hem bir taraftan bölgede hazırlıklarını yapmış diğer taraftan da eski sınırlar hakkında elinde mevcut olan 1576 tarihli hücceti muhatabı Malipiero'ya göndermiştir. Burada onun yapmak istediği şey ele geçirmeyi planladığı Verpoglie'nin kendilerine ait olduğunu ısrarla ifade etmekte ve hatta daha da ileri giderek buranın kısa zamanda net bir biçimde sahibi olacağını da iddia etmişti (ASVe, *Confini*, Busta:245, 7 Maggio 1588). Tehdit içerikli mektupta Paşanın haklı olduğunu iddia ettiği husus, daha evvel yaşanan savaşta bölgede yer alan kalenin yıkıldığı ve terkedilmiş bu kalenin ve çevresinin Uskoklar için bir yaşam alanı haline geldiği idi (ASVe, *Confini*, Busta:245, 10 Maggio 1588). Elbette bu Osmanlı tarafı adına haklı gerekçelerdi ve hemen bu mektubun akabinde yazılan diğer bir mektupta Uskokların Osmanlı tebaası bazı kişileri esir ettiklerine dair bilgiler vardı (ASVe, *Confini*, Busta:245, 11 Maggio 1588). Osmanlı tarafının iddialarına yönelik etkinliklerini artırmaları ile birlikte var olan tehdidi gören Malipiero maiyetinde yer alan iki yetkiliyi Paşanın yanına göndererek var olan sorunları istişare etmek istemiştir. Zuane Difnico ve Nicolo Rancolin'den gelen bilgilere göre Paşa,

²¹ Ferhad Paşa'nın söylediği ifade edilen şu cümle onun kararlı duruşunu da yansıtmaktadır: "Atımın ayakları altında daha evvel ezdiğim bu yer ya Türklerin olmalı ya da yıkılmalı" Bkz. (Alberi, 2008: 747)

²² ASVe, *Confini*, Busta:245, "Questioni tra il Conte di Sebenico, e il Bassa di Bossina intorno, confini del territorio di Sebenico espesialmente di Verpoglie, 1588-1589"

²³ Mahomet Cernoevich'den gelen rapora göre paşanın yanında 4.000 kişi vardır ve bunlardan 1.000 kişi atlıdır. Bkz. ASVe, *Confini*, Busta:245, 10 Maggio 1588

²⁴ ASVe, *Confini*, Busta:245, 24 Aprile 1588. Planlandığı kadarıyla bu kalelerden biri Verpoglie'nin karşısına diğeri de Trau'ya yapılacaktır: "a' fabricar a' questi confini due fortezze l'una all'incontro de Verpoglie l'altra alli confini de Trau".

²⁵ Her kale için bu asker sayısı 500-600 civarında olacağı öngörülmektedir. Bkz. ASVe, *Confini*, Busta:245, 25 Aprile 1588

yeniden Osmanlı-Venedik sınırının görüşülmesini talep ediyor ve Verpoglie'nin kendi sınırları dâhilinde kaldığı noktasında ısrarlı davranıyordu. Ancak Venedikli diplomatların yanıtı 1576 tarihinde yapılan çizimlerde durumun açık olduğu üzerineydi. Onlara göre Verpoglie, Venedik sınırı içindedir ve iddia edildiği gibi burası Osmanlı tarafında değildir; ancak Verpoglie'ye uzak olan bazı yerlerin ise konu ile alakası yoktur (ASVe, *Confini*, Busta:245, 16 Maggio 1588). Bu bilgilerden olsa gerek yine aynı tarihli mektupta Malipiero anlık bir işgali önlemek adına bölgede savaş malzemelerinin artırılması hakkında Venedik Senatosuna oldukça uzun bir listenin yer aldığı mektup kaleme almıştır (ASVe, *Confini*, Busta:245, 16 Maggio 1588)²⁶. Bütün hazırlıklar ve karşılıklı iddialar devam ederken diğer taraftan Uskokların saldırıları da aynı hızla devam etmekteydi. Paşanın sabırsız olduğunu ifade eden Malipiero onun isteğinin yeni sınır tartışması olduğunu bildiğinden bunun kabul edilebilir olmadığını da tekraren dile getiriyordu (ASVe, *Confini*, Busta:245, 20 Maggio 1588).

Malipiero'nun yeni bir sınır çizimine sıcak bakmamasının sebebi, tahminen, bu tarz işlerin hiç kolay olmadığını bildiğinden ileri gelmektedir. Her savaş sonrası sınırların yeniden tayin ve tespiti ciddi bir süreçte ve belirli zaman alan bir işti. En azından şu an itibariyle sınır çizmek güçlü olan Osmanlıların tek taraflı olarak süreci yönetebileceğini gösteriyordu ki Malipiero'nun böylesine bir işe tekrar evet demesi oldukça zordu. Öyle de oldu ve kaleme aldığı mektuplarda sürekli olarak sınırların yeniden tartışmaya açılmasını istemediğine dair cümleler kullandı. Ona göre 1576 yılında yapılan çizimlerde her şey yazılı idi. Elleri var olan hüccet bütün bu sorunları çözebilirdi. Ancak onun defaten dile getirdiği ve 1576 yılındaki hücceti kanıt olarak sunduğu belge en azından Verpoglie'yi düşündüğümüzde net olarak bir bilgi vermiyordu. İddia ettiğimiz gibi burası iki ülke arasında gri/muğlak alanlardan birisi idi. Belirsizliği ortadan kaldırmak adına Malipiero bölgenin tartışmaya konu olan kale ve çevresinin haritasını yaptırtmak adına bir görevliyi bölgeye göndermişti (ASVe, *Confini*, Busta:245, 20 Maggio 1588). Bu tarz hazırlıklar sürdüğü sırada bölgeden Paşanın etrafında 3.000 kişinin olduğuna dair bilgiler geliyor ve onun amacının bir kere daha Verpoglie'yi almak olduğu vurgulanıyordu. Ancak Paşa İstanbul'a bu sırada bir çavuş göndermiş ve yapılacak iş hakkında bilgi vermiş ve kendisine gelecek talimatı beklemeye başlamıştır. (ASVe, *Confini*, Busta:245, 21 Maggio 1588). Bekleme döneminde Paşa, sınırdaki mevcut durumu öğrenmek adına bölgeye bir müfettiş göndermiş ve Verpoglie'nin "kötülüklerin yuvası" olduğuna dair ikna edici cümleler kullanmaya çalışmıştır. Bir anlamda Paşa, ele geçirilmesi planlanan bölgeye dair haklı gerekçelerini oluşturmaya çalışıyordu (ASVe, *Confini*, Busta:245, 26 Maggio 1588). Ancak bu gerekçeleri iyi bilen Venedik tarafına göre (bölgeye gönderdiği Baldisera Giganti'nin kendi raporunda iddia ettiği gibi) Verpoglie, Venedik sınırının 4 mil/miglia kadar içindedir ve burası kötülüklerin kaynağı olabilir; ancak "dünyanın her bölgesinde her zaman içinde iyi ve kötü insanlar bulunabilir!" (ASVe, *Confini*, Busta:245, 26 Maggio 1588). Kısaca onun dile getirmeye çalıştığı şey Paşanın "işgale" zemin hazırlamak için yaptıklarının gerçeği yansıtmadığı yönünde karşı bir "propaganda" eyleminden ibaretti.

İstanbul'dan gelecek olan haberi beklerken diğer taraftan kendi çerçevesinden haklı gerekçelerini dile getiren Ferhad Paşa 25 Mayıs'ta Malipiero'ya gönderdiği mektupta bir araya gelebileceklerine dair bir teklif yapacaktır. Ancak Paşa, sadece iki yerde (Scardona ve Salona) buluşmanın olabileceğini ifade ederken gerekçe olarak yaşlı olduğunu ve sağlığının da pekiyi olmadığını belirtmiştir (ASVe, *Confini*, Busta:245, 25 Maggio 1588). Bundan kaynaklanmış olsa gerek bir süre sonra Ferhad Paşa görüşmelere katılamamış yerine Kapıcıbaşı Rıdvan Ağa'yı görevlendirmiştir. İlk "resmi" görüşmede tarafların birbirleri ile olan iletişimlerinin çok iyi olduğunu da vurgulamamız gerekir. Gerek Kapıcıbaşı gerekse de Malipiero karşılıklı olarak hediyeleşmişler ve Malipiero'nun ifadesiyle Kapıcıbaşı görüşmeden ve karşılıklı istişareden sadece mutlu ayrılmamış ama aynı zamanda keyfide yerine gelmişti (ASVe, *Confini*, Busta:245, 29 Maggio 1588 ve 31 Maggio 1588)²⁷. Ancak Malipiero'nun ilk görüşme noktasında çizdiği olumlu tablo her iki tarafın var olan isteklerinden ödün vermeyeceğini de göstermişti. Daha evvel olduğu gibi Venedikliler Verpoglie'nin kendi sınırları içinde olduğunu iddia ediyor, buranın tartışmaya açılmasını

²⁶ En temelde 60 olan archibuggieri/arkebüz'ün sayısı ona göre 200 civarında olmalıydı. Bkz. ASVe, *Confini*, Busta:245, 16 Maggio 1588

²⁷ "e" partito non solamente sodisfatto, ma consolatissimo..." Bkz. ASVe, *Confini*, Busta:245, 29 Maggio 1588.

kabul etmiyor ve gerekçe/kanıt olarak da 1576 yılında yapılan sınır işini gösteriyorlardı. Buna mukabil Osmanlı tarafı da, Ferhad Paşanın 4 Haziran 1588 tarihindeki mektubunda belirttiği gibi, ilgili sınırların ısrarla yeniden gözden geçirilmesini istiyor hatta Ulama bey'in gerçekleştirdiği ilk sınır çizimlerine dair referans dahi gösteriyordu (ASVe, *Confini*, Busta:245, 4 Giugno 1588).

Her iki tarafın mevcut isteklerinden gerekli neticenin çıkmaması ile başka kişiler de sürece dâhil olacaktı. Bu noktada Malipiero, İstanbul'daki Venedik Balyosundan bir takım bilgiler isteyecektir (ASVe, *Confini*, Busta:245, 10 Giugno 1588). Bunun yanı sıra bölgede Venedik'in diğer sorumluları (Rettori) da bu tartışmada zaman zaman yerlerini alacaklardır. Bu saatten sonra kullanılan kavramlar noktasında da bazı değişiklikler olduğunu belirtmeliyiz. Daha evvel sadece Verpoglie'ye özgü olarak bir tartışma sürüp giderken artık Venedik tarafı bunu daha genel bir çerçeveden görmek istemiş ve mevcut duruma *confirmazione di confini/sınırların teyit edilmesi* olarak bakmıştır (ASVe, *Confini*, Busta:245, 5 Luglio 1588). Bu sırada iki gelişme yaşanacaktır. Birisi İstanbul'dan Padişah'tan gelen bilgi ki, Malipiero'ya göre Padişah'tan gelen bilgide yeni hiçbir şey yoktur²⁸. Diğeri ise, Ferhad Paşanın Verpoglie tarafını ziyaret etmesi. Elbette bu ziyaret her bakımdan önemli idi. Her ne kadar önemine dair bir takım bilgileri Malipiero'dan beklememize rağmen onun bu konuda yaptıkları harcama²⁹ dışında ketum kaldığını söyleyebiliriz. Bu suskunluk kuvvetle muhtemel ki tıpkı Padişah'ın yeni bir şey söylememesi gibi Paşa'nın da yeni bir şey dillendirmemesinden kaynaklanıyordu. Ancak sebep ne olursa olsun sonuç olarak ortada her iki tarafın geri adım atmadığı bir tablo varlığını hâlâ devam ettiriyordu (ASVe, *Confini*, Busta:245, 9 Luglio 1588). Ancak geçmişten şu ana kadar devam eden, çözülemeyen ve gün geçtikçe artan en önemli sorun Uskoklardır. 25 Temmuz 1588 tarihli mektupta Malipiero 10-12 Türk'ün Uskoklar tarafından öldürüldüğünü Venedik Senatosuna bildirecek ancak akabinde her olumsuz durumun paşanın duymaması gerektiğini aksi halde bölgede bütün şeylerin tersine döneceğini zikr edecektir. (ASVe, *Confini*, Busta:245, 25 Luglio 1588).

Verpoglie meselesi her iki tarafın da geri adım atmadığı, içinden çıkılmaz bir duruma gelirken yaşanan iki gelişme Venedik tarafının umutlarını tazelemeye yetmişti. Bunlardan birincisi bölgede yeni seferin emareleri ortaya çıkmış 15-20.000 kişilik Osmanlı ordusu Avusturya tarafına bir sefer düzenlemek için hazırlıklara başlamıştı. En azından bu bölgede dikkatlerin başka yere kayması adına oldukça önemli idi. Diğeri ise Ferhad Paşanın yerine yeni bir Paşanın görevlendirilmesi ve onun kısa zaman evvel İstanbul'dan yola çıkmış olmasıydı. İkinci haber yeni paşanın politikasında bir değişiklik olabileceği umutlarını artırmıştı (ASVe, *Confini*, Busta:245, 10 Agosto 1588). Ancak umutlu gelişmelerden ikincisi olan yeni paşaya dair beklentilerin gerçekleşmediğini en başından belirtmemiz gerekir. 22 Ağustos'tan 6 Ekim'e kadar olan mektuplarda yeni Paşa Halil'in Ferhad Paşa'nın politikasını aynen devam ettireceğine dair bilgiler mevcuttur. Hatta durum daha sonra Osmanlı padişahının Venedik Doju Pasquale Cicogna'ya yazdığı nâmede yerini açık bir tehdide dahi bırakacaktır. Nâmede Sultan, Bosna Paşası Halil'e bölgede durumun normalleşmesi adına talimat verdiğini söyleyecek ve eğer Venedik tarafı sorunun çözümü için bir komiser göndermez ve birlikte çalışmayı kabul etmezse işte o durumda Osmanlı tarafı tek başına ilerleyecektir (Pedani, 2010, s. 118-119, n.467). Bundan olsa gerek Malipiero, yeni paşa özelinde ortaya çıkan olumlu hava ve olumlu cümlelere güvenilmemesi gerektiğini de belirtecektir (ASVe, *Confini*, Busta:245, 27 Settembre 1588). Diğeri taraftan Halil Paşa'da Verpoglie özelinde istekli bir politika izlemiş ve devamında sınırda güvenlik amaçlı yeni kalelerin inşa edilmesi maksadıyla faaliyetlerde bulunmuştur (ASVe, *Confini*, Busta:245, 23 Novembre). Ancak, yeni paşanın bölgede Avusturya tarafında ortaya çıkacak sıkıntılar ve yaklaşık bir yıldır Verpoglie hususunda bir gelişmenin olmamasına istinaden Venedik tarafından isteği burada yeni yapılaşmanın olmaması yönündedir (ASVe, *Confini*, Busta:245, 26 Gennaio 1589). Bu bir anlamda yeni paşa ile birlikte Venedik politikasının Osmanlılar tarafından kabul edildiğine ya da artık sorunun bir an evvel bitirilmesine yönelik bir işaret olsa gerek. En baştan itibaren mektuplarda vurgulandığı gibi 1576 yılında çizilen sınırın geçerli olması gerektiğinin altı bir kere daha çizilmiştir. Mevcut hüccetler yeniden çıkarılmış Malipiero bunların İtalyanca bir kopyasını da mektubuna eklemiştir (ASVe, *Confini*, Busta:245, 23 Dicembre 1588).

²⁸ İlgili mektup 14 Haziran 1588 tarihlidir.

²⁹ Yapılan harcama listesi oldukça ayrıntılıdır. Bkz. ASVe, *Confini*, Busta:245, 22 Giugno 1588

Venedik diplomati Malipiero'nun mektupları sona ererken var olan sıkıntının aynen devam ettiğini bir başka Venedikli diplomat Fedrigo Nani'nin kaleme aldığı raporlarda görmekteyiz. Venedik Devleti'nin sivil memurları olarak daha ziyade merkez dışında kalan bölgelerin idaresinden sorumlu olan provveditorelerden Nani, var olan sorunla ilgili olarak daha en baştan gerek Malipiero ile gerekse de Osmanlı Paşaları ile farklı zamanlarda yazışmıştır. 1591 yılında Venedik Senatosuna gönderdiği raporlarında Verpoglie meselesine dair bilgileri daha çok paylaşmaya başlayan Nani'ye göre Bosna Paşası, Verpoglie'de var olan yapıları tamamen yıkmak istiyor hatta bir başka bölge Novigradi'yi de buna dâhil ediyordu. Ona göre Paşanın temel dayanağı zaten uzun zamandır sıkıntıların temel kaynağı olan Uskoklardı (ASVe, *PTM*, Busta:264, 16 Aprile 1591). Bilinen bir gerçek etrafında iddialarını temellendirerek hareket etmeye çalışan Bosna Paşasına yönelik olarak Nani'de, daha evvel Malipiero'nun yaptığı gibi, 1576 tarihli elde var olan hüccet üzerinden cevap vermeye çalışacaktı. Venedik Balyosundan gelen hücceti inceleyen Nani, Verpoglie'nin Venedik sınırında kaldığı noktasında her şeyin oldukça açık olduğunu yazacaktır³⁰. Aslına bakılırsa ona göre Paşanın Verpoglie'ye yönelik isteklerinin, yani orada var olan yapıların tamamen yıkılması ya da yeni bir sınırın çizilmesi çalışmalarının başlatılmak istenmesindeki amacın temelinde bölgenin ele geçirilmesinden başka bir şey yatmamaktaydı. Bu arada tekrar Balyos'tan gelen bilgilere göre Osmanlı tarafı, daha evvel birçok belgede de karşımıza çıkan, bir kelimeyi sıklıkla kullanmaya başlamıştı. Venediklilerin haksız olarak Verpoglie'yi ellerinde tuttuklarına dair cümlelerin bir özeti olan *Usurpare*, Osmanlılar tarafından Venediklileri illegal bir eylem gerçekleştirdikleri noktasında suçlayıcı bir çerçeveden kullanılmaya başlanacaktı (ASVe, *PTM*, Busta:264, 5 Aprile 1591). Bu kullanımın bir noktada bölgenin ele geçirilmesi için dile getirilen haklı gerekçeleri daha da kuvvetlendirmek adına yapıldığı oldukça açıktır ve Haziran 1591 tarihli mektubunda bütün suçlamaları kaleme alan Bosna Paşasının kararlığı ise gün geçtikçe artmıştır (ASVe, *PTM*, Busta:264, Cemaziyelahir 1591). Bu kararlılık yine paşanın bulunduğu Bagna Luca/Banaluka'dan gelen bir mektupta anlatıldığı kadarıyla daha da kesinlik kazanacak ancak ortaya çıkmaya başlayan türlü sorunlar uzun zamandır üzerinde düşünülen Verpoglie meselesinde tam olarak istenilenin alınamamasına sebep olacaktır (ASVe, *PTM*, Busta:264, Şaban, 1591).

Yaklaşık üç yıla yayılan sürecin sonunda Osmanlı tarafı için daha ilk sınır çizimlerinden itibaren politika haline gelen *hak ve adl* üzerine sınırların çizilmesi eylemi daha sonra Uskokların faaliyetleri sebebiyle sınırları korumak adına *hakkını aramaya* dönüşürken Osmanlı-Venedik sınırı özelinde bir bölge etrafında yaşanan sonuçsuz gelişmelerin daha da ileriye götürülmesi noktasında Osmanlı tarafının önünde türlü engeller çıkmaya başlamıştır. Dikkatler yavaş yavaş Avusturya tarafına doğru kayarken Bosna Paşası Halil'den sonra gelecek olan Hasan Paşa'nın politikası tamamen değişecek, göreve gelir gelmez Venedik tarafından ziyade Avusturya sınırında faaliyetlerde bulunacaktır. Bu noktada "Nemçe ile sulhün bozulmasına sebep Bosna serhaddinde Hasan Paşa" olacak ve hatta olay dönem içinde "bozgun senesi" olarak da meşhur olacaktır (Târih-i Na'imâ, 2007, cilt:1: 60-61)³¹. Bu şekilde bir politika değişikliği elbette Venedik tarafının elini rahatlatırken diğer taraftan yine bölgede ortaya çıkan farklı sorunlar da dikkatleri Verpoglie meselesinden uzak tutmaya yetecektir. Bunlar arasında 1590'larda Doğu Akdeniz'de son 600 yılın en uzun süreli ve İmparatorluk tarihinin açık arayla en kötü kuraklığını sayabiliriz. 1591'den 1595'e kadar sürdüğü anlaşılan kuraklık Doğu Akdeniz'in tamamını etkisi altına alacaktır (White, 2013, s. 196). Bir anlamda küçük "buzul çağ" olarak tanımlanan ve var olan türlü olayların sebeplerinden en önemlisi olarak görülen gelişme diğer taraftan yine Akdeniz merkezli "solan bir Akdeniz'in" de habercisiydi.³²

³⁰ "...assai chiaramente, che Verpoglie sia nel Domino di V. Serenita", bkz. ASVe, *PTM*, Busta:264, Ultimo di Aprile 1591

³¹ Avusturya sınırına yönelen mücadelenin yine sınırlar üzerindeki etkisi hakkında bkz. (Rothenberg, 1960: 52-61). Ayrıca, Avusturya sınırında meydana gelen bu politika değişikliğinin sebepleri ve sonuçları hususunda bkz. (Gürsoy, 2018: 90-98)

³² Konu hakkında şu çalışma oldukça geniş kapsamlı bilgiler vermektedir. Bkz. (Tabak, 2010)

Sonuç olarak Osmanlı Devleti için artık küçük ölçekli bölgesel sorunlar yerini daha büyük ölçekli sorunlara bırakacak ve Verpoglie meselesi bir sonraki savaşa kadar rafa kalkacaktır. 1671 yılında ise yeni bir sınır çizimi ile bu tartışmalı bölge Venedik tarafına kesin olarak bırakılacaktır³³.

Sonuç

Kısa zaman içinde Balkanlarda Dalmaçya özelinde sınırdaş/hemhudut olan Osmanlılar ve Venedikliler arasında farklı çerçevelerden oluşan ilişkilerde sınırların tespit edilmesi en mühim meseleler arasında yer almıştır. Tarihte her iki devlet birçok kez hem denizde hem de karada birbiri ile mücadele etmiş ve her mücadelenin akabinde sınırlarını tayin ve tespit etmek maksadıyla görevlendirdikleri diplomatlar eşliğinde kısa veya uzun uğraşlar vermişlerdir. İlk dönemler açısından özellikle 15.-ve 16. Yüzyıllarda her iki devletin sınırlarının nereden geçtiğinin tespit edilmesi daha güçlü olanın işi kısa zamanda ve kısa müzakereler gerçekleştirmek suretiyle yapmasıyla oluşmuştur. Bu bakımdan ilk sınır belirleme işleri zaman ve konunun ayrıntısı bakımından 17.-ve 18. Yüzyıl sınır belirleme işlerinden ayrılmaktadır. İlk dönemlerde özellikle bazı mevzuların çözümü noktasında her iki taraf bir takım uyuşmazlıklar yaşamışlardır. Sınır hattı üzerinde yer alan belli yerlerin kimde kalacağı konusu sürekli tartışma haline dönüşmüştür. Bu makale özelinde tartıştığımız Verpoglie Kalesi ve çevresi bunlardan birisidir. En son 1576 yılında verilen bir hüccet özelinde sınırlarının belirlendiği düşünülen Verpoglie bir süre sonra Uskokların barındıkları bir yer olmuş ve Osmanlı tarafı kendi tebaasına verilen zararlardan ötürü bölgenin kendilerine ait olduğunu ve daha evvel *hak ve adl üzere* sınırı tayin ve tespit ettiklerini dile getirmişlerdir. Ancak bu iddia her iki taraf için uzun bir süre içinden çıkılmaz bir tartışmanın başlaması anlamına gelmektedir. Çoğu zaman savaş tehditlerinin ve kısmen müzakerelerin rol oynadığı bu sorunlu alan konusunda Osmanlı tarafının iddiaları ile Venediklilerinin eski anlaşmaları öne sürerek ortaya koydukları gerekçeleri sorunun çözümünü getirmemiş aksine işin daha da çetrefilli bir hale dönüşmesine yol açmıştır. Ayrıca, farklı temsilcilerin de araya girmesi sorunun çözümünü getirmemiştir. Osmanlı tarafının *haklı gerekçeleri* çoğu zaman kâğıt üzerinde kalırken Venedik tarafının hüccetler özelinde “ikna diplomasisi” ise karşılığını bulamamıştır. İşte bu sıkıntılı durumu nispeten çözen ya da belli bir süre unutulmasını sağlayan iki önemli gelişme yaşanacaktır: Bunlardan ilki bölgesel ölçeklidir yani yeni paşanın atanmasıyla Venedik yerine Avusturya’ya yönelik politikanın daha baskın hale gelmesidir. Diğeri ise daha geniş çaplıdır yani Akdeniz’de ortaya çıkan herkesi türlü açılardan etkileyen iklim değişikliğidir. İşte bu iki gelişme sorunların uzun bir süre unutulmasını sağlamış ve uzun zaman tartışılan Verpoglie ise bir sonraki savaşta kesin olarak Venediklilerin eline geçmiştir.

Kaynakça

- Abou-El Haj, R. A. (1969). “The Formal Closure of the Ottoman Frontier in Europe: 1699-1703”, *Journal of the American Oriental Society*, (89/3: 467-475).
- Aksın, (2017). “1482 Tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi”, *Sultan II. Bayezid Dönemi ve Bursa*, içinde, N. Alkan Günay (ed.): 72-88.
- Alberi, D. (2008). *Dalmazia: Storia, Arte, Cultura*, Trieste: LINT Editoriale.
- Archivio di Stato di Venezia (=ASVe), *Confini*, (Provveditori Sopraintendenti alla Camera dei Confini) b.243 (Mektup tarihleri metin içinde gösterilmiştir).
- ASVe, *Confini*, b.245 (Mektup tarihleri metin içinde gösterilmiştir).
- ASVe, *Confini*, b.245, “Questioni tra il Conte di Sebenico, e il Bassa di Bossina intorno, confini del territorio di Sebenico especialmente di Verpoglie, 1588-1589”.
- ASVe, *Confini*, b.259. Lettere B.
- ASVe, *Confini*, b. 259, “26 Giugno, Nella guerra con Solimano, che termino’ l’anno 1540 e nella confinazione stipulato 1543), Lettere C.C.”

³³ Osmanlı-Venedik arasındaki sınır bölgelerinde savaşlar ve antlaşmalar sonrası el değiştiren yerler hakkında bkz. (Doğan, 2020: 123-126)

- ASVe, *PTM*, (Senato Dispacci, Provveditori da Terra e da Mar), b.264, (Mektup tarihleri metin içinde gösterilmiştir).
- ASVe, *DT*, (Miscellanea, Documenti Turchi), n.847-848.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (=BOA), *TT*, (Tapu Tahrir Defterleri), n.526.
- Biblioteca Museo Correr (=MC), *Codici Cicogna* Ms. 2653, Dispacci al Senato e ad Altri di Sier Bartolomeo Minio.
- Bibliothèque National de France, Paris, (=BnF), *Turc*, 83.
- Bombaci, A. (1954). "Nuovi Fermani Greci di Maometto II", *Byzantinische Zeitschrift*, (1: 298-319).
- Bonelli, L. (1910). "Il Trattato Turco-Veneto Del 1540", *Centenario Della Nascita di Michele Amari*, içinde, vol.2: 332-363.
- Bostan, İ. (2009). *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler 1575-1620*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bracewell, C. W. (2009). *16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkiyalık Senjli Uskoklar*, Mehmet Moralı (çev.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Calia, A. (2012). "Il Liber Graecus Dell'Archivio Di Stato Di Venezia e La Diplomazia Veneziano-Ottomana in Lingua Greca Tra XV e XVI Secolo", *Byzantion*, (82: 17-55).
- Djurđev, B. (1992). "Bosna-Hersek", *TDVİA*, (6: 297-305).
- Doğan, G. (2015), (çev.). "Venedik Devlet Arşivi'nde Bulunan Liber Graecus (Yunan Kitabı) ve XV-XVI. yy. Osmanlı-Venedik İlişkileri", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (22: 279-317).
- Doğan, G. (2017). *Venedikli İle Dahi Sulh Oluna: 17. Ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Doğan, G. (2019a). "Girit Muharebesi Sonrası Osmanlı-Venedik Sınırı (1671)" *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı Özel Sayısı*, (10: 1-18).
- Doğan, G. (2019b). "Balkanlarda Bir Osmanlı Muhaddidi: Mevkufâtçı Siyahi Hacı Mehmed Efendi, Mektupları ve Son Osmanlı-Venedik Sınırı (1718-1721)", *Doğu Batı*, (23/91: 40-64).
- Doğan, G. (2020). "Balkanlarda Osmanlı-Venedik Hâkimiyet Mücadelesi ve Kara Savaşları (1645-1721)", *Türk-İtalyan Harp Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, içinde, İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Yayınları: 117-131.
- Emecen, M. F. (1992). "Bosna Eyaleti", *TDVİA*, (6: 296-297).
- Emecen, M. F. (2009). "Osmanlı Sınırları Nerede Başlar Nerede Biter?", *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, içinde, İstanbul: Timaş Yayınları: 195-217.
- Glavaš ve Šprljan, (2016). "Utvrd u šibenskom campo di sotto-ostaci kaštela Vrpolje i kule Parisotto", *Portal*, (7: 135-146).
- Gökbilgin, T. (1973). "Venedik Doju ve Leh Kralına Verilen Bir Kısım Ahitnamelerin Şekil ve Muhteva Bakımından Taşındıkları Önem ve Tarihi Gerçekler", *VII. Türk Tarih Kongresi*, vol. II: 473-483.
- Gürsoy, E. (2018). *Akdeniz'de Osmanlılar ve Habsburglar 1500-1600: Siyaset-Ticaret-Ziyaret*, İstanbul: Libra Kitapçılık.
- Kaçan, M. (1995). *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Korić, E. (2012). "Ulago Ferhad Bega Sokolovića u Utvrđivanju Granica Između Osmanskog Carstva i Mletačke Republike Nakon Završetka Kiparskog Rata 1573. Godine", *Annals of the Gazi Husrevbey Library*, (33: 133-144).
- Kütükoğlu, M. S. (1998). "Hududnâme", *TDVİA*, (18: 303-304).
- Libri Commemoriali, XVI, (1903), n.141, n.143 ve n.150.
- Lehmann, W. (1936). *Der Friedensvertrag Zwischen Venedig und der Türkei, vom 2 Oktober 1540 Nach Dem Türkischen Original Herausgegeben Übersetzt und Erläutert*, Stuttgart: Verlag Von W. Kohlhammer.
- Mayhew, T. (2008), *Dalmatia Between Ottoman and Venetian Rule: Contado di Zara (1645-1718)*, Roma: Viella.
- Oruç, H. (2005). "15. Yüzyılda Bosna Sancağı ve İdari Dağılımı", *OTAM*, (18/18: 249-271).
- Pancieria, W. (2013). "Building a Boundary: the First Venetian-Ottoman Border in Dalmatia, 1573-1576", *RADOVI*, (45: 9-38).
- Pedani, M.P. (2002). *Dalla Frontiera Al Confine*, Venezia: Herder Editrice.
- Pedani, M.P. (2010). *Inventory of the Lettere Scrittura Turchesche in the Venetian State Archives*, Leiden: Brill.
- Rainer, J. (1964). "Discorso Dello Stato Dei Confini col Turco (Anno 1581)", *Estratto da Mélanges Eugène Tisserant*, (5: 277-298).
- Rothenberg, G.E. (1960). *The Austrian Military Border in Croatia, 1522-1747*, Urbana: The University of Illinois Press.
- Şakiroğlu, M.H. (1983), "1503 Tarihli Türk-Venedik Andlaşması", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, (3: 1559-1569), Ankara: TTK Yayınları.

- Şakiroğlu, M.H. (1986). “II. Selim’in Venedik Cumhuriyetine Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler”, *Erdem*, (5/2: 527-553).
- Şakiroğlu, M.H. (2009). “Rodos Adasının Fethinden 1540 Tarihli Türk-Venedik Antlaşmasına”, *Başlangıcından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, içinde, cilt:1: 33-139.
- Tabak, F. (2010). *Solan Akdeniz: Coğrafi-Tarihsel Bir Yaklaşım 1550-1870*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Târih-i Na‘imâ*, (2007). Mehmet İpşirli (haz.), cilt:1, Ankara: TTK Yayınları.
- Theunissen, H. (1991). *Ottoman-Venetian Diplomats: the ‘Ahd-names, the Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments Together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents*, Utrecht Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- White, S. (2013). *Osmanlı’da İsyân İklimi, Erken Modern Dönemde Celâli İsyânları*, Nurettin Elhüseyni (çev.), İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Wright, D. G. (2003). “After The Serenissima and The Grand Turk Made Love: The Boundary Commissions of 1480 and 1482”, *İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu (15. Yüzyıl)*, içinde, ed. Sümer Atasoy: 1-10.

Ekler

تتمت بحمد الله تعالى في شهر ربيع الثاني سنة 981

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم
 في سنة 981 هـ الموافق 1573 م
 بيننا وبينكم في حدودنا
 التي هي بيننا وبينكم في
 بلاد البانيا والهرساج
 والاسكودرية والديبر
 والبريسيا والبيوتيا
 واليونان والرومانيا
 والبلغاريا والسيريا
 والقسطنطينية والقسطن
 في سنة 981 هـ الموافق 1573 م
 بيننا وبينكم في حدودنا
 التي هي بيننا وبينكم في
 بلاد البانيا والهرساج
 والاسكودرية والديبر
 والبريسيا والبيوتيا
 واليونان والرومانيا
 والبلغاريا والسيريا
 والقسطنطينية والقسطن

981

نقله عن نسخة
 محض من حساب
 القاضي محمد علي عثمان

Şebenik ile Trogir/Trau ve İspilit hududnâme sınırlarıdır. ASVe, Confini, Busta:243, (sene 981/1573)

